

УДК 327:355/359
DOI: 10.60022/2(5)-26S

Сидяга Володимир Володимирович
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Західноукраїнський національний університет, Україна
Sydiaha Volodymyr
PhD Student
West Ukrainian National University, Ukraine
ORCID: 0009-0005-1081-9380

ТРАНСФОРМАЦІЯ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ВИМІРИ

***Анотація.** У дослідженні простежується еволюція безпекової політики Європейського Союзу в умовах російської агресії проти України, яка стала каталізатором перегляду стратегічних та інституційних засад Спільної зовнішньої та безпекової політики. Розкривається трансформація підходів ЄС до визначення ролі Російської Федерації. Від партнерського дискурсу початку 2000-х Союз перейшов до чіткого визначення Росії як загрози європейській та глобальній безпеці після 2014 та 2022 років. Об'єктом аналізу є ключові стратегічні документи ЄС (Європейська стратегія безпеки, Глобальна стратегія, Стратегічний компас, щорічні звіти щодо Спільної зовнішньої та безпекової політики). Методологічна основа включає історико-порівняльний, інституційно-правовий та критичний аналіз. У статті показано, що зміна парадигми безпекової політики ЄС супроводжувалась формуванням нових інструментів спільної оборонної спроможності, посиленням взаємодії з НАТО та підвищенням значення України як ключового партнера у формуванні європейського безпекового простору. Результати дослідження дозволяють оцінити вплив війни на трансформацію стратегічних пріоритетів ЄС та їх значення для формування нової архітектури регіональної та глобальної безпеки.*

***Ключові слова:** Європейський Союз, безпекова політика, російсько-українська війна, стратегічні документи ЄС, інституційна трансформація.*

TRANSFORMATION OF THE EUROPEAN UNION'S SECURITY POLICY IN THE CONTEXT OF RUSSIAN AGGRESSION AGAINST UKRAINE: INSTITUTIONAL AND CONCEPTUAL DIMENSIONS

***Abstract.** This article explores the transformation of the European Union's security policy under the pressure of Russia's aggression against Ukraine, which has fundamentally reshaped the EU's strategic and institutional approaches within the Common Foreign and Security Policy (CFSP). The study examines the EU's shift from an earlier discourse of partnership with Russia, reflected in the European Security Strategy (2003) and subsequent updates, towards the recognition of Russia as a direct threat to European and global security after 2014 and following the full-scale invasion of 2022.*

The research relies on the analysis of key EU policy documents, including the European Security Strategy, the Global Strategy, the Strategic Compass, and the annual CFSP implementation reports of the European Parliament. Methodologically, the study combines historical-comparative, institutional-legal, and critical approaches, which allow to trace not only the evolution of strategic narratives but also the practical instruments of the EU's response.

The findings demonstrate that the EU has undergone a paradigm shift in its security policy: from a primarily declarative stance to the development of concrete mechanisms of collective defence, enhanced cooperation with NATO, and recognition of Ukraine as a central partner in shaping the European security order. These results highlight both the theoretical and practical significance of the EU's security policy transformation, offering insights into the emerging architecture of European and global security.

***Keywords:** European Union, security policy, Russia–Ukraine war, EU strategic documents, institutional*

transformation.

Постановка проблеми. Проблематика дослідження полягає у визначенні того, яким чином російська агресія проти України стала чинником, який змусив Європейський Союз переосмислити безпекові підходи та інституційні механізми. В умовах руйнування попередніх парадигм співіснування з Російською Федерацією Європейський Союз опинився перед необхідністю зміцнення власної обороноздатності та стратегічної автономії. Суть проблеми полягає у зіткненні двох підходів. Перший – це традиційне бачення ЄС як «нормативної сили», що ґрунтується на дипломатії та багатосторонності. Другий – нова реальність, у якій безпекові виклики вимагають застосування жорсткіших інструментів: від санкцій до військової підтримки партнерів. Актуальність дослідження обумовлена не лише війною в Україні, а й ширшим процесом трансформації міжнародної системи, в якій ЄС прагне утвердити власну роль як гаранта регіональної та глобальної стабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика трансформації безпекової політики Європейського Союзу відображена у працях іноземних та українських дослідників. Д. Максін аналізує інституційні механізми Спільної зовнішньої та безпекової політики, а Д. Дженіні досліджує вплив російсько-української війни на формування нової стратегічної культури ЄС. Д. Хілл, С. Дюк та М. Сміт розглядали еволюцію зовнішньої та безпекової стратегії ЄС, тоді як Є. Кеффрін і К. Мейснер зосередилися на питаннях стратегічної автономії та взаємодії з НАТО. Вітчизняні науковці – Т. Сидорук, І. Лебідь, Ю. Кобець, Н. Голуб'як, О. Гетманенко, Н. Янчук, а також О. Павлюк, Г. Перепелиця й Н. Гнидюк – акцентують на ролі України у європейських інтеграційних процесах та безпековій архітектурі регіону. Водночас комплексний аналіз трансформації стратегічних документів ЄС у динаміці 2003–2025 рр., залишається недостатньо дослідженим, що і визначає наукову новизну цієї статті.

Метою статті є всебічний аналіз трансформації безпекової політики Європейського Союзу в умовах російсько-української війни, зокрема виявлення змін у стратегічних підходах, інституційних механізмах та практичних інструментах ЄС. Дослідження має на меті показати, як саме війна проти України вплинула на переосмислення ролі ЄС у глобальній системі безпеки та які наслідки це має для майбутньої архітектури міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці 1990-х Європейський Союз кодифікував своє бачення взаємодії з Російською Федерацією як із ключовим елементом європейської безпеки, виходячи з припущення про можливість поступового наближення Росії до європейських норм і практик. У прийнятій Європейською Радою Спільній стратегії щодо Росії (1999) це було сформульовано максимально прямо: «Стабільна, демократична та заможна Росія, міцно закріплена в об'єднаній Європі без нових розділових ліній, є необхідною умовою тривалого миру на континенті» [1, с. 1]. З цього вихідного постулату випливали дві пов'язані цілі: внутрішня трансформація Росії та спільне підтримання безпеки на континенті. Документ окреслював «чіткі стратегічні цілі», зокрема «стабільна, відкрита й плюралістична демократія в Росії... [а також] підтримання європейської стабільності, сприяння глобальній безпеці та реагування на спільні виклики континенту шляхом посиленої співпраці з Росією» [1, с. 1]. Сама стратегія визначалася як зміцнення «стратегічного партнерства» та як інвестиція у «стратегічний інтерес для Європейського Союзу». [1, с. 1]. Політична логіка полягала у включенні РФ до «ширшої зони співпраці в Європі», при цьому «основою відносин... залишається Угода про партнерство та співробітництво (УПС)» з орієнтиром на «майбутнє створення зони вільної торгівлі». [1, с. 1].

У середині 2000-х риторика «стратегічного партнерства» матеріалізувалася в концепції «чотирьох спільних просторів» ЄС–РФ, одним із яких став Спільний простір зовнішньої безпеки. «Дорожні карти» до цього простору закріпили принципи спільної відповідальності та багатосторонності: «ЄС і Росія поділяють відповідальність за міжнародний порядок, заснований на ефективному багатосторонньому підході» [2, с. 34]. Підхід не був лише декларативним: у безпековому вимірі підкреслювалася потреба у посиленій співпраці ЄС – Росія в рамках ООН та забезпеченні ефективності ОБСЄ [2]. Особливе значення мало положення про врегулювання конфліктів у спільному сусідстві на підставі базових норм міжнародного права: «...посилити діалог між ЄС і Росією з питань практичного співробітництва в галузі кризового управління з метою підготовки ґрунту для спільних ініціатив, у тому числі на підтримку поточних зусиль у погоджених форматах, що є результатом посиленого діалогу та співробітництва між ЄС і Росією на міжнародній арені, у врегулюванні регіональних конфліктів, зокрема в регіонах, прилеглих до кордонів ЄС і Росії» [2, с. 41]. Таким чином, політичне бачення ролі РФ на цьому етапі полягало у вбудуванні її як співтворця регіональної стабільності через інститути ООН/ОБСЄ й у межах

правових рамок, що унеможливають силове вирішення територіальних спорів.

На рубежі 2010 року ЄС намагався оновити і «перезавантажити» партнерство через «Партнерство для модернізації» (Partnership for Modernisation (PfM)). Спільна заява саміту в Ростові-на-Дону підкреслювала спадкоємність стратегічного наративу: «Європейський Союз і Росія, як давні стратегічні партнери в мінливому багатополлярному світі, зобов'язуються співпрацювати для вирішення спільних завдань, застосовуючи збалансований і орієнтований на результат підхід, заснований на демократії та верховенстві права, як на національному, так і на міжнародному рівні» [3, с. 1]. Модернізаційний порядок денний був тісно пов'язаний з інституційними реформами, верховенством права й антикорупційною політикою: серед пріоритетів окремо називалися «забезпечення ефективного функціонування судової влади та посилення боротьби з корупцією» [3, с. 2]. У безпековому сенсі «Партнерство для модернізації» сприймалося як інструмент зниження структурних ризиків через зближення регуляторних стандартів і розвиток економічної взаємозалежності (у т.ч. очікування щодо вступу РФ до Світової організації торгівлі), що мало, в оцінці Брюсселя, сприяти передбачуваності зовнішньополітичної поведінки Росії та розширювати поле спільних дій у міжнародних організаціях.

Паралельно відбувалося розпланування галузевих треків «економічного» простору ЄС-РФ – від промислових діалогів до регуляторної конвергенції – як частини ширшої архітектури «чотирьох просторів». Хоча ці дорожні карти мали економічний фокус, вони містили політичний імператив наближення управлінських практик і норм, що непрямо обслуговувало безпекову мету – зменшення транскордонних фрикцій і зловживань, посилення прозорості та правової визначеності. У відповідних документах підкреслювалося, що міжрегіональна взаємодія покликана «просувати спільні цінності» та «підвищувати конкурентоспроможність економік ЄС і Росії» [4, с. 44]. У термінах політичної логіки ЄС це був класичний «нормативно-інтеграційний» сценарій: через економіку – до зближення інститутів і стандартів поведінки.

Разом із тим, починаючи з 2011-2012 років, у щорічній звітності з питань Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП) почав фіксуватися розрив між модернізаційною риторикою й практикою. Офіційна рамка співпраці залишалася широкою: ЄС наголошував, що «продовжував взаємодіяти з Росією щодо багатьох міжнародних питань, які перебували серед пріоритетів СЗБП ЄС... [зокрема] зтяжних конфліктів у спільному сусідстві», а також «продовжував співпрацю з Росією з глобальних питань, таких як зміна клімату, боротьба з тероризмом, нерозповсюдження зброї масового знищення», зокрема відкривши у 2012 році в Москві «політичний діалог з питань боротьби з тероризмом» [5, с. 34]. З точки зору ЄС це підтверджувало доцільність «функціоналістської» взаємодії там, де інтереси перетиналися (нерозповсюдження, Іран, піратство, Афганістан тощо), водночас поступово зменшуючи очікування щодо всеосяжної угоди.

Найбільш промовистою ознакою зміни риторики стала поява жорсткіших формулювань щодо внутрішньополітичних процесів у РФ і їхнього впливу на перспективи партнерства. У підсумках за 2012 рік ЄС зазначив: «Права людини, демократія, верховенство права та внутрішні процеси в Росії викликали зростаюче занепокоєння у 2012 році», при цьому було зафіксовано низку випадків, що поставили під сумнів «відданість Росії принципу верховенства права» [5, с. 34]. Ця зміна важлива не лише як оцінка внутрішніх практик; вона перетворювалася на зовнішньополітичний фактор: умовність співпраці, міра довіри у безпекових треках і масштаб «вибіркова співпраця» почали прямо залежати від того, чи збігається фактична еволюція Росії з декларованими у «Партнерстві для модернізації» і Стратегії 1999 року параметрами.

Показово, що, попри підтримку окремих безпекових ініціатив, інституціоналізація участі РФ у місіях і операціях ЄС гальмувалася. У звіті за 2012 рік констатовано: «У сфері зовнішньої безпеки продовжувалася плідна співпраця в рамках боротьби з піратством між військово-морськими силами ЄС «Атланта» та російською військово-морською місією, розгорнутою біля узбережжя Сомалі. Росії було запропоновано розглянути можливість укладення угоди з механізмом «Афіна» про надання стратегічних повітряних перевезень для військових операцій з управління кризовими ситуаціями під керівництвом ЄС. Тим часом у 2012 році тривали неофіційні попередні переговори щодо рамкової угоди про участь Росії в операціях ЄС з кризового управління, однак істотного прогресу досягнуто не було. Росія також відхилила запрошення ЄС від липня 2012 року взяти участь у місії EUCAP Nestor в районі Рогу Африки» [5, с. 35]. Для ЄС це означало, що «операційна» сумісність у кризовому менеджменті обмежена точковими епізодами (піратство), тоді як глибші угоди, які вимагали б взаємної передбачуваності, не просуваються.

В енергетиці ЄС фіксував «міцну взаємозалежність», зауважуючи незмінність ролей: «Росія

залишалася головним зовнішнім постачальником енергоносіїв для ЄС, а ЄС – найбільшим зовнішнім споживачем російських вуглеводневих ресурсів» [5, с. 35]. У політичному вимірі це тлумачилося як подвійний стимул: з одного боку – підтримувати регуляторний діалог і прозорість, з іншого – поступово знижувати вразливості через диверсифікацію та підвищення стійкості енергоринків. Така логіка відповідала ранній стратегії ЄС – перетворювати економічні зв'язки на запобіжник дестабілізації, але водночас готуватися до ризиків, якщо політична траєкторія партнера відходить від «спільних цінностей».

Щодо договірної основи відносин, у 2012 році ЄС уже говорив про стагнацію нової «всеосяжної» угоди: «У 2012 році переговори щодо нової угоди між ЄС і Росією не дали значних результатів. Сторони обмінялися «позитивними переліками» можливих положень такої угоди, що стосуються торгівлі та інвестицій. Погодженою метою є укладення стратегічної угоди, яка забезпечить всеосяжну основу для відносин між ЄС і Росією на найближче майбутнє та сприятиме розвитку потенціалу наших відносин» [5, с. 35]. Фактично йшлося про розбіжність між бажаним горизонтом – «стратегічною угодою» та реальною динамікою, що ставила під сумнів придатність широких рамок кінця 1990-х для нових умов

У цій перспективі корисно повернутися до задуму дорожньої карти зовнішньої безпеки середини 2000-х. Вона передбачала, що ЄС і РФ домагатимуться зміцнення напрацювань регіональної співпраці, посилюватимуть співпрацю в рамках ООН, а врегулювання тривалих конфліктів у спільному сусідстві відбуватиметься при підкресленні важливості суверенітету, територіальної цілісності та мирного врегулювання суперечок [2]. Уже наприкінці 2012 року, на тлі зростання розбіжностей щодо норм і практик (від прав людини до регіональної політики), ЄС все частіше фіксує, що цей нормативний консенсус не відтворюється автоматично у поведінці Росії – і це прямо позначається на безпекових форматах співпраці (бракує прогресу з «рамковою угодою»; участь Росії у Спільній зовнішній та безпековій політиці обмежена). Описана зміна риторики – від «спільного простору» до обережнішого, умовно-селективного співробітництва – не була одномоментною. Показовим є поєднання у звіті за 2012 рік двох ліній: з одного боку, перелік сфер, де «продовжувалася співпраця» давала користь обом сторонам (нерозповсюдження, контртероризм, регіональні сюжети Близького Сходу); з іншого – політичні висновки про «зростаючі занепокоєння» щодо верховенства права у РФ [5]. Саме ця комбінація і фіксує ключову еволюцію: ЄС більше не припускає автоматичного перетікання економічної та процедурної взаємозалежності в політичну конвергенцію; натомість акцентує на багатосторонніх нормах і умовності співробітництва в чутливих безпекових сегментах.

Якщо зіставити це з первісним задумом 1999 року, то бачимо виразний зсув. Тоді ЄС формулював мету – «зміцнити стратегічне партнерство» з Росією, розглядаючи її внутрішню еволюцію як «стратегічний інтерес для Європейського Союзу» та закладаючи Угоду про партнерство та співпрацю як ядро зв'язків із перспективою «зони вільної торгівлі» [1, с. 1]. За десять – п'ятнадцять років ЄС у публічних документах наголошує: загальносвітові теми обговорюються й надалі, але «незначний прогрес» щодо нової угоди, відхилене запрошення до місії СЗБП і зростаючі занепокоєння щодо права та свобод – це нова емпірична база, яка звужує поле довіри у безпекових питаннях [5].

У політичних наслідках цього зсуву можна виокремити три важливі виміри для безпекової архітектури ЄС до 2014 року. По-перше, зміцнення багатосторонньої опори взаємодії з РФ. Формула «ефективного багатостороннього підходу» з дорожньої карти зовнішньої безпеки поступово перетворилася на практичний фільтр: ЄС наполягав, що спільні дії найстійкіші там, де вони інституційно вписані в ООН/ОБСЄ та передбачають прозорі правила. По-друге, «нормативна умовність» співпраці: рамки «Партнерства для модернізації» прямо ставили у центр верховенство права, незалежність суду та боротьбу з корупцією («забезпечення ефективного функціонування судової системи та посилення боротьби з корупцією»), що для ЄС було не моральним імперативом, а умовою довіри в безпекових форматах [3]. По-третє, переосмислення ролі енергетичної взаємозалежності: фіксація «сильної взаємозалежності» з РФ змусила ЄС поєднувати прагматичний діалог із довгостроковою політикою зниження вразливостей [5].

На рівні регіонального контексту «спільного сусідства» до 2014 року ЄС і далі декларував із Росією завдання «сприяти врегулюванню регіональних конфліктів» із «підкресленням важливості суверенітету та територіальної цілісності» [2]. Однак сукупність індикаторів у звітності 2012–2013 років (посилення уваги до прав людини в РФ, стагнація нової рамкової угоди, відмова від участі в місії EUCAP Nestor, обмеженість взаємодії у Спільній зовнішній та безпековій політиці поза антипіратськими операціями) демонструвала, що політичні передумови для реалізації цієї формули слабшають. До 2013 року стратегічний баланс між «інтеграційним оптимізмом» кінця 1990-х і «прагматичним обмеженням»

у безпековому співробітництві помітно зсунувся в бік другого.

У підсумку, до 2014 року бачення ролі Росії в європейській безпековій архітектурі еволюціонувало від проєкту трансформаційного «стратегічного партнерства» (із центральною роллю Угоди про партнерство і співробітництво, перспективою зони вільної торгівлі та очікуванням конвергенції норм) до стриманішої моделі, де співпраця концентрувалася на багатосторонніх треках і точкових темах (нерозповсюдження, контртероризм, антипіратство), а політичні умови – верховенство права, права людини – ставали визначальними для масштабу й глибини взаємодії. Саме ці, зафіксовані в офіційних документах, метаморфози риторики – від «повернення до європейської сім'ї» і «стратегічного партнерства» (1999) до «зростаючих занепокоєнь» і «незначного прогресу» (2012) – і пояснюють, чому на порозі 2014 року ЄС сприймав Росію вже не як рівноправного «співархітектора» безпеки, а радше як партнера для обмежених, формалізованих каналів взаємодії під наглядом норм міжнародного права та інститутів колективної безпеки. «ЄС і Росія поділяють відповідальність за міжнародний порядок, заснований на ефективному багатосторонньому підході» – ця формула зберігалася в текстах, але її практичний сенс дедалі більше залежав від відповідності поведінки РФ тим самим принципам, що від початку вважалися спільними [2, с. 34]. Саме цей зсув визначив новий характер відносин ЄС та РФ.

У період 2013–2021 років політична та стратегічна реакція Європейського Союзу на анексію українського Криму й початок війни на сході України пройшла еволюцію від наголосів на нормотворчій і дипломатичній логіці спільної зовнішньої політики до формування стійкого режиму невизнання, довгострокового політичного «рамку» щодо Російської Федерації та розгортання інструментів Спільної політики безпеки й оборони (СПБО) в Україні. Вихідним рівнем для розуміння цієї еволюції є щорічні звіти Спільної зовнішньої та безпекової політики і тематичні резолюції Європейського парламенту, які, з одного боку, відображали консенсус держав-членів щодо принципів, а з іншого – виконували роль політичного орієнтира для виконавчих структур ЄС.

На рубежі 2013–2014 років ЄС ще працював у логіці «стратегічного партнерства» з РФ, водночас констатує загрози для європейського порядку безпеки у східному сусідстві. Підсумковий огляд за 2013 рік, підготовлений Радою ЄС для Європейського парламенту, фіксував регіональну проблематику «Росія, Східне сусідство і Центральна Азія» як окремий тематичний блок майбутньої зовнішньої діяльності Союзу, що на той момент ще залишав простір для «моделі посиленого співробітництва» за умови дотримання міжнародного права [6].

У цьому контексті показовою є оцінка М. Девід, яка фіксує не лише зовнішній шок, а й внутрішній «екзистенційний» вимір для самого ЄС: «2014 рік приніс надзвичайно складний комплекс проблем, підтвердивши давні погляди деяких лідерів на Росію, поставивши під сумнів погляди інших і змусивши ЄС переглянути найосновніші елементи своїх відносин із цим складним сусідом. Дебати, в які ЄС неминує вже буде залучений, не викликають заздрості. Для його держав-членів і самого ЄС Росія представляє собою різний екзистенційний випадок. Такі держави, як Литва і Польща, вважають Росію загрозою для свого існування, про що свідчить їхнє посилення на статтю 4 НАТО про обов'язок консультиватися, якщо член організації відчуває загрозу. Інші вважають, що змушення до дій, які суперечать європейським цінностям, саме по собі є екзистенційною кризою, що дії ЄС щодо Росії повинні відповідати його ідентичності як нормативної сили, інакше ЄС сам стане невизначеним і невизначуваним. 2014 рік поставив ЄС у складне становище, викривши розбіжності в європейському інтеграційному проєкті. Це саме по собі не обов'язково є поганим. Поганим може бути те, як на це відреагує ЄС. У політичних колах вже давно триває оцінка дій Росії. Шальки терезів не схилиються на користь Росії, і в її діях як на зовнішній, так і на внутрішній арені мало що свідчить про те, що слід дотримуватися доброзичливого аналізу. Голоси деяких центрально- та східноєвропейських держав виглядають пророчими» [7, с. 3-4]. Саме в такій парадигмі, поєднання зовнішньої агресії та внутрішніх розламів у ЄС, Союз зустрів анексію Криму та початок війни на сході України, що зумовило перегляд практик і інструментів СЗБП/СПБО та поступове оформлення політики невизнання й санкційної відповіді.

У 2014 році Європейський Союз опинився перед найбільшим викликом безпеці на європейському континенті з часів завершення «холодної війни» – анексією українського Криму та початком збройної агресії Російської Федерації на сході України. Реакція ЄС була сформована на основі принципів, закріплених у Стратегії європейської безпеки та базових міжнародно-правових нормах, що не передбачають перегляду кордонів силовим шляхом. Ще у 2008 році в Оновленому звіті про реалізацію Європейської стратегії безпеки наголошувалося, що «повагу до суверенітету, незалежності та територіальної цілісності держав і мирне врегулювання суперечок не можна ставити під сумнів. Загрозу

чи застосування військової сили не можна допускати як засіб вирішення територіальних питань – будь-де» [8, с. 2]. Цей принцип став фундаментом офіційної позиції ЄС у відповідь на дії Росії в Україні.

Першою офіційною реакцією на ескалацію в Криму стала резолюція Європейського парламенту від 13 березня 2014 року, у якій законодавчий орган ЄС «Рішуче засуджує акт агресії Росії, яка вторглася до Криму, що є невід’ємною частиною України і визнається такою Російською Федерацією та міжнародним співтовариством» [9, с. 2]. Європарламент кваліфікував дії Росії як порушення Статуту ООН, Гельсінського заключного акта та Будапештського меморандуму 1994 року, наголосивши, що Кремль застосував військову силу для незаконної зміни кордонів, і тим самим підірвав основи міжнародного порядку.

Подальший розвиток подій змусив Європейський парламент повернутися до українського питання вже 17 квітня 2014 року, коли було ухвалено резолюцію щодо тиску Росії на країни Східного партнерства та дестабілізації ситуації у східній Україні. У документі підкреслювалося, що Європейський парламент «розглядає дії Росії як серйозне порушення міжнародного права та її власних міжнародних зобов’язань, що випливають із Статуту ООН, Гельсінського заключного акту, Статуту Ради Європи та Будапештського меморандуму 1994 року про гарантії безпеки, а також двосторонніх зобов’язань, що випливають із Двостороннього договору про дружбу, співпрацю та партнерство 1997 року» [10, с. 3]. Паралельно парламент закликав Європейську комісію та Раду ЄС підготуватися до запровадження економічних санкцій та розширення обмежувальних заходів у разі подальшої ескалації.

Важливим кроком на шляху від політичних заяв до практичних дій стало запровадження санкційної політики. 23 червня 2014 року Рада ЄС ухвалила Регламент № 692/2014, яким було започатковано перший пакет економічних обмежень, спрямованих на політику невизнання анексії Криму. Документ чітко зазначав: «23 червня 2014 року Рада прийняла Рішення 2014/386/CFSP щодо обмежень на товари, що походять з Криму або Севастополя, та на пряме або непряме надання фінансування або фінансової допомоги, а також страхування та перестраховування, пов’язаних з імпортом таких товарів, у відповідь на незаконну анексію Криму та Севастополя» [11, с. 1]. Регламент не лише забороняв імпорт товарів з Криму та Севастополя без сертифікатів походження, виданих українською владою, але й передбачав заборону на надання фінансування, страхування та супутніх послуг щодо такого імпорту, встановлюючи тим самим правову основу для реалізації політики невизнання.

Упродовж літа 2014 року ситуація на сході України загострювалася: російська підтримка незаконних збройних формувань на Донбасі, постачання озброєнь та перетин українського кордону регулярними підрозділами призвели до масштабних бойових дій. У відповідь на це 18 вересня 2014 року Європейський парламент ухвалив резолюцію, в якій прямо констатував: «враховуючи, що пряме та непряме військове втручання Росії в Україну, включаючи анексію Криму, порушує міжнародне право, зокрема Статут ООН, Гельсінський заключний акт та Будапештську угоду 1994 року; враховуючи, що Росія продовжує відмовлятися від виконання Договору про звичайні збройні сили в Європі (CFE)» [12, с. 2]. Парламент наголосив, що ці дії суперечать усім основоположним принципам міжнародних відносин та створюють небезпечний прецедент для глобальної безпеки. У цій же вересневій резолюції було чітко визначено критерії, за якими ЄС міг би розглядати питання про зміну санкційного режиму щодо Росії: «повне виведення російських військ і найманців з території України, припинення постачання зброї силам сепаратистів, повне дотримання режиму припинення вогню, відновлення контролю України над усією її територією» [12, с. 4]. Такий підхід поєднував політичний тиск із можливістю дипломатичного врегулювання за умови виконання Росією чітких зобов’язань. Європейський Союз також розглядав ситуацію в Україні в ширшому контексті своєї спільної безпекової та оборонної політики. У щорічних звітах про реалізацію Спільної політики безпеки та оборони після 2014 року, фіксувалася теза про «незаконне вторгнення та анексію Криму Росією». Це формулювання увійшло у сталий політичний словник ЄС, що підкреслює сталість правової та політичної позиції.

Таким чином, хронологія реакції Європейського Союзу на анексію Криму та агресію на сході України у 2014 році демонструє поступовий перехід від політичних заяв і дипломатичних засуджень до запровадження комплексних економічних санкцій, політики невизнання та правозахисних ініціатив, інтегрованих у довгострокову стратегію спільної зовнішньої та безпекової політики. Сукупність цих заходів закріпила європейську позицію як у правовому, так і в інституційному вимірі, зробивши українське питання одним із ключових для безпекового порядку денного ЄС.

Події весни 2014 року радикально змінили вихідні припущення. Вже у березні 2015 року Європейський парламент, підсумовуючи роботу Високого представника та Ради за 2014 рік, сформулював пріоритети, які концептуально переорієнтували Спільну зовнішню та безпекову політику на

відновлення і захист правопорядку в Європі: «пріоритетні завдання зовнішньої та безпекової політики ЄС: “захист європейських цінностей та інтересів і забезпечення політичного та правового порядку в Європі, відтак відновлення та гарантування миру й стабільності”» [15, с. 2]. У цьому ж документі визнавалось, що ЄС «досі не зміг використати свій повний потенціал для формування міжнародного політичного та безпекового середовища», вказуючи на потребу підвищення цілісності та спроможності інституційної відповіді [15, с. 2].

Ключовим політичним маркером позиції ЄС щодо Російської Федерації стала резолюція Європейського парламенту від 10 червня 2015 року «Про стан відносин ЄС-РФ». Вона задекларувала принцип невизнання та нормативні «червоні лінії»: «Росія, здійснивши незаконну анексію Криму, дію, яка була рішуче засуджена ЄС і яка не буде визнана» [16, с. 2]. Водночас документ фіксував готовність до «повернення до співробітницьких відносин із Росією» лише «якщо російська влада виконає свої міжнародні та юридичні зобов'язання» [16, с. 2]. Отже, політична лінія ЄС будувалася на умовності діалогу: повернення до співпраці можливе виключно за умови поваги до суверенітету України та міжнародно-правових зобов'язань РФ. Паралельно Рада ЄС у щорічних програмних документах Спільної зовнішньої та безпекової політики інтегрувала російську агресію проти України у саму архітектуру стратегічного планування. «Звіт про СЗБП – Наші пріоритети у 2016 році», підготовлений після представлення «Глобальної стратегії ЄС» (червень 2016), прямо визначив східний вектор як випробування засад європейського безпекового порядку: «на сході, порушення Росією міжнародного права та дестабілізація України... кидають виклик самому осерддю європейського безпекового порядку» [17, с. 2]. Таке формулювання важливе не лише як констатація факту агресії, а як переосмислення її стратегічного значення: Україна стає «тестовим майданчиком» стійкості правил і норм, на яких базується безпека в Європі.

У 2017 році ця логіка була відтворена й поглиблена: «на сході європейський безпековий порядок і надалі порушується», що супроводжувалося наголосом на багаторівневій відповіді – «впровадженні Глобальної стратегії» через інвестиції у «стійкість» держав і суспільств, посилення безпекових та оборонних спроможностей і інтеграцію внутрішньої та зовнішньої політики [18, с. 2]. У цьому контексті українська проблематика перестала бути окремою «кейс-категорією» і стала драйвером інституційного розвитку ЄС у сфері безпеки.

Принципова прив'язка політичної лінії ЄС до Мінських домовленостей була чітко зафіксована у звіті про реалізацію СЗБП за 2015 рік: «ЄС вітає Мінський меморандум та протокол, узгоджені у вересні в рамках Тристоронньої контактної групи, як крок до сталого політичного вирішення кризи, яке має ґрунтуватися на повазі до незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України» [19, с. 47]. Йдеться про принципову рамку: політичне врегулювання можливе – але тільки в парадигмі повного відновлення суверенітету й територіальної цілісності України. У цьому ж документі констатувалася і трансформація Східного партнерства під тиском подій після лютого 2014 року, які «поставили під сумнів принципи, вироблені після Холодної війни та відображені у Паризькій хартії 1990 року» [19, с. 48]. На рівні парламентського дискурсу 2015 рік позначився і тематичною резолюцією «Про стан демократичних свобод у РФ та наслідки для відносин з ЄС», де тема України стала «лакмусовим папірцем» оцінки правового й політичного характеру російської політики. У продовження лінії 2014 року Європейський парламент поєднав політичні критерії з умовністю подальшої взаємодії: від «повного виведення військ і найманців» до «відновлення контролю України над усією її територією» – як підставу для перегляду підходів (зі змістовно близькими формулюваннями у резолюціях 2014 року, на які резолюція 2015-го прямо посилається).

Після 2016 року, у фазі імплементації «Глобальної стратегії», Спільна зовнішня та безпекова політика поступово переорієнтовувалася на стійкість, протидію гібридним загрозам та інституціоналізацію взаємодії з НАТО. У щорічному звіті про реалізацію Спільної політики безпеки та оборони за 2021 рік підкреслено, що «співпраця ЄС–НАТО досягла безпрецедентного рівня... [і] стала справжнім чинником змін у стратегічному партнерстві ЄС–НАТО», зокрема у сферах протидії гібридним загрозам, кібербезпеки, військової мобільності та нарощування спроможностей [20, с. 18]. Такий акцент має безпосереднє стратегічне значення для України: інституційна сумісність та політична синхронізація з НАТО підсилюють спроможність ЄС реагувати на кризу у східному сусідстві.

Окремим політико-стратегічним вектором реакції ЄС стало розгортання й нарощування цивільної присутності СПБО в Україні. Починаючи з 2014 року ЄС утримував і посилював EU Advisory Mission Ukraine (EUAM Ukraine) як платформу для підтримки реформ сектору цивільної безпеки, верховенства права та інституційної стійкості. У щорічному звіті за 2018 рік EUAM Ukraine подається як один із ключових

інструментів «цивільного портфеля» ЄС; в аналітичній частині підкреслюється логіка «європейського шляху» – поєднання цивільних і військових місій як «невід’ємної частини» європейського підходу до безпеки [21, с. 16]. У звіті за 2021 рік EUAM Ukraine відображено у розділі «Східне сусідство», що підтверджує послідовність мандату та спроможностей місії впродовж усього досліджуваного періоду [20, с. 34]. Ще один вимір реакції – стратегічна артикуляція внутрішньоінституційних змін, покликаних скоротити інерцію ухвалення рішень і підвищити оперативність дій ЄС у кризах. У передмові Високого представника до звіту СПБО за 2021 рік зазначається: «нам потрібні більша гнучкість і ефективні процеси ухвалення рішень, аби забезпечити можливість діяти швидко й рішуче, коли цього вимагає криза», а також «ми повинні посилити наші структури командування і контролю в штаб-квартирі ЄС... [і] переконатися, що наші місії та операції належно забезпечені ресурсами» [20, с. 7]. Хоча ці настанови формально адресували весь спектр завдань Спільної політики безпеки та оборони, їхній безпосередній контекст: «від України та нашого східного сусідства... світ навколо нас стає більш конфліктним і менш безпечним», підкреслює, що саме східний вектор був каталізатором внутрішньої адаптації [20, с. 10].

На рівні політичного дискурсу ЄС продовжував закріплювати «мову невизнання» та історичну тяглість правової оцінки ще у роки до повномасштабного вторгнення у 2022 році. Програмний щорічний звіт Європейського парламенту про реалізацію СПБО за 2020 рік містив формулу «беручи до уваги незаконне вторгнення та анексію Криму Росією», перетворюючи її на усталений термін політико-правового лексикону ЄС [22, с. 4]. Саме через цю усталеність правової оцінки ЄС тримав зв’язок між політичною відповіддю і стратегічною адаптацією – від «стійкості» як мети до розвитку горизонтальних спроможностей протидії гібридним загрозам та дезінформації.

Важливим механізмом перетворення політики у практику стала інтеграція українського питання у міжінституційний цикл «Глобальної стратегії», починаючи з 2016 року, де поряд із тематичними блоками («безпека та оборона», «стійкість», «взаємозв’язок внутрішнього й зовнішнього вимірів») окремо артикульовано протидію маніпуляціям інформацією «третьими сторонами» як частину зовнішньополітичної відповіді ЄС [17, с. 2]. Цей компонент прямо корелював із російськими операціями впливу в Україні та ЄС, а тому політично доповнював позицію невизнання, забезпечуючи інструменти комунікаційної стійкості Союзу. «[Зусилля] щодо підвищення суспільної стійкості проти маніпуляцій інформацією з боку третіх сторін та антиєвропейських меседжів... також посилюються» [18, с. 2].

Нарешті, політична реакція ЄС передбачала постійне утримання «дипломатичного каналу», але в чіткій умовній парадигмі. Уже у звіті “Основні аспекти та основні напрями СЗПБ (частина II, пункт Е, параграф 25 Міжінституційної угоди від 2 грудня 2013 року) – 2014 рік” опублікованого у 2015 році Рада констатувала, що попри «несприятливі обставини» «канали комунікації ЄС–Росія залишалися відкритими», тоді як «стале політичне розв’язання... має ґрунтуватися на повазі до незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України» [19, с. 55]. Така «подвійна доріжка» – поєднання констатації порушення міжнародного права, невизнання анексії та умовного діалогу – стала основою спільної позиції ЄС на всьому відтинку 2014–2021 років, що підтверджувалося постійним відтворенням відповідних формул у політичних і стратегічних документах.

У 2013–2021 роках Європейський Союз виробив і послідовно реалізовував політичну доктрину реагування на російську агресію проти України. Її ключовими елементами стали: нормативна безальтернативність невизнання анексії; стратегічне «вшивання» українського питання в архітектуру СЗБП/СПБО (через «Глобальну стратегію», «resilience», взаємодію з НАТО та горизонтальні спроможності протидії гібридним загрозам); інституційне закріплення цивільної присутності ЄС в Україні (EUAM Ukraine) як інструмента реформ і стійкості; а також підтримка умовної дипломатії, прив’язаної до поваги до суверенітету й територіальної цілісності України.

Політичні тексти Європейського парламенту фіксували непорушну норму права – «не буде визнана», тоді як програми та звіти Ради ЄС формували стратегічну рамку. У ній криза безпеки, спричинена російською агресією проти України стала каталізатором поглибленої європейської безпекової інтеграції та інституційної адаптації.

«На сході порушення Росією міжнародного права та дестабілізація України... кидають виклик самому осердю європейського безпекового порядку» [17, с. 2]. «Росія, здійснивши незаконну анексію Криму... яка не буде визнана» [16, с. 2]. «Сталий політичний розв’язок... має ґрунтуватися на повазі до незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України» [19, с. 47]. «Нам потрібні більша гнучкість і ефективні процеси ухвалення рішень, щоб забезпечити можливість діяти швидко й рішуче, коли цього вимагає криза» [20, с. 7]. Ці цитати синтезують нормативну, політичну й інституціональну логіку відповіді ЄС на анексію Криму та російську агресію на сході України у 2013–2021 роках: від

фіксації порушення і невизнання – до переосмислення власних стратегічних інструментів і практик дій у середовищі конфронтації що зростає.

Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році Європейський Союз у своїх документах прямо пов'язував війну з подіями 2014 року, зазначаючи, що збройна агресія розпочалася саме тоді. У «Щорічному звіті про виконання спільної зовнішньої та безпекової політики за 2022 рік» міститься констатація, що «в той час, як з 2014 року ЄС не зміг повною мірою використати свої інструменти спільної безпеки та оборони для ефективної підтримки України в її боротьбі проти Росії», що свідчить про критичну оцінку власної ефективності у період з 2014 по 2022 роки [14, с. 5].

Європейський Союз після 24 лютого 2022 року сформував цілісну політико-стратегічну відповідь на повномасштабне вторгнення Російської Федерації проти України. Хронологія рішень і документів, ухвалених між 2022 і 2025 роками, демонструє поступовий, але послідовний зсув риторики. Спершу йшлося про «кризу безпеки на кордоні ЄС», а згодом – про «екзистенційний виклик» порядку безпеки в Європі та самому Євросоюзу. Це супроводжувалося переходом від негайного політичного засудження та запровадження санкцій до переосмислення взаємодії з Росією у всіх вимірах – безпековому, правовому, інституційному та економічному.

Європейська Рада 24 лютого 2022 року зафіксувала первинну рамку реагування, яка стала відправною точкою для всієї наступної політики. У висновках спеціального засідання було заявлено: «рішуче засуджує неспровоковану та невиправдану військову агресію Російської Федерації проти України... Росія несе повну відповідальність... Вона буде притягнута до відповідальності за свої дії» [23, с. 2]. Водночас лідери визначили параметри санкційної відповіді: «подальші обмежувальні заходи, які матимуть масштабні та серйозні наслідки... Ці санкції охоплюють фінансовий сектор, енергетичний та транспортний сектори, товари подвійного призначення, а також експортний контроль і фінансування експорту, візову політику...» [24, с. 2]. Ці формули закріпили політичну презумпцію: російська агресія – не інцидент, а свідоме руйнування міжнародного порядку; відповідь ЄС – масштабна, системна, скоординована з партнерами, із чітким безпековим вектором. Через тиждень, 1 березня 2022 року, Європейський парламент трансливав політичне замовлення на швидке нарощення оборонної підтримки: «рішуче підтримує історичне рішення виділити значне додаткове фінансування для надання Україні оборонної зброї через Європейський фонд миру» [24, с. 5]. У цій логіці військово-технічна допомога перестала бути «табу»; вперше ЄС інституційно визнав допустимість фінансування постачання летальних засобів оборони, і це відкривало дорогу для подальших кроків у межах Спільної політики безпеки та оборони.

Березневий «Стратегічний компас» закріпив шок війни як каталізатор докорінної зміни безпекової парадигми. У передмові Високого представника зафіксовано: «Війна проти України доводить, що Європа перебуває в ще більшій небезпеці... ми вжили швидких заходів у всьому спектрі та зруйнували кілька табу... включно з тим, що вперше було профінансовано постачання військової техніки країні, яка зазнала нападу» [25, с. 4]. Далі прямо визначено природу російської політики як «перетворення взаємозалежності на зброю» в енергетиці: «Росія використовувала енергію як політичну зброю. Ми зараз повністю мобілізовані, щоб скоротити нашу надмірну залежність від імпорту енергоносіїв із Росії» [23, с. 5]. На рівні завдань документ заклав інструменти дій, від створення EU Rapid Deployment Capacity до посилення командно-штабних спроможностей та регулярних навчань, як відповідь на стратегічний шок.

Політична і стратегічна лінія дуже швидко матеріалізувалася в інструментах. Уже у 2022–2023 роках ЄС перевів «табу» у практику: «фінансування нелетального та, вперше, летального обладнання на підтримку України... на суму 3,6 млрд євро»; «суттєва підтримка й надалі залишатиметься необхідною» [26, с. 8]. Це означало, що Європейський фонд миру став вирішальним чинником змін для оборонної підтримки Києва – інституційним каналом, через який увесь цикл «навчання та оснащення» (*train-and-equip*) набув темпу та прогнозованості. Одночасно ЄС запустив навчальну місію EUMAM: «У рекордно короткий термін ми запустили Місію військової допомоги, щоб до кінця 2023 року підготувати 30 000 українських солдатів» – конкретний показник, що переводив політичні формули в оборонну спроможність ЗСУ [26, с. 5].

Паралельно, як наслідок усвідомлення структурних ризиків, було створено оборонно-промислові механізми прискорення. З червня 2022 року працювала «Спільна група із закупівель в оборонній сфері... щоб максимально використати економію від масштабу, пом'якшити стрімке зростання цін, пришвидшити постачання та уникнути гонитви за контрактами», із фокусом на амуніції, засобах CBRN-захисту та солдатському спорядженні [26, с. 15-16]. Це логічний наслідок енергетичної та промислової

«відмови від залежності» від РФ, адже без інституційного контуру спільних закупівель забезпечити темп постачання для України та відновлення складів держав-членів було б неможливо.

Еволюція риторики щодо Росії у 2022 році завершилася її якісним загостренням наприкінці року, а саме 23 листопада 2022 року Європейський парламент ухвалив політичну оцінку дій Москви у безпековій площині: «Підкреслює, що навмисні напади та звірства, вчинені Російською Федерацією проти цивільного населення України, знищення цивільної інфраструктури та інші серйозні порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права є актами терору проти українського населення і становлять військові злочини; висловлює своє беззастережне обурення та засудження цих нападів і звірств, а також інших дій, які Росія вчинила з метою досягнення своїх руйнівних політичних цілей в Україні та на території інших країн; у світлі вищезазначеного визнає Росію державою-спонсором тероризму та державою, яка використовує засоби тероризму» ([27, с. 4]. На рівні наслідків це закріплювало політичний мандат на поглиблення санкцій, обмеження контактів і деконструкцію нормального режиму співпраці з РФ, зокрема в оборонно-безпекових форматах.

У резолюції Європейського парламенту від 19 січня 2023 року, яка підняла планку правової відповідальності, чітко зазначено: «Підкреслює нагальну необхідність для ЄС та його держав-членів, у тісній співпраці з Україною та міжнародним співтовариством, бажано через ООН, домагатися створення спеціального міжнародного трибуналу для притягнення до відповідальності за злочин агресії проти України, вчинений політичним і військовим керівництвом Російської Федерації та її союзників, і знайти юридично обґрунтований, спільний шлях вирішення цього питання; вважає, що створення такого трибуналу заповнило б значну прогалину в існуючій інституційній системі міжнародного кримінального правосуддя і мало б ґрунтуватися на стандартах і принципах, що застосовуються до МКС, як це передбачено Римським статутом» [28, с. 5]. Цей акцент на «злочині агресії» демонстрував зміщення центру ваги з поточної підтримки на довгострокову архітектуру притягнення до відповідальності – і став елементом ширшої стратегії ЄС зі створення правових «запобіжників» проти ревізійністських воєн у Європі.

У 2023 році оборонна політика ЄС продовжила інституціоналізувати уроки війни. «Ми підвищили швидкість, гнучкість і здатність реагування наших місій та операцій... Держави-члени також безпрецедентно збільшили оборонні витрати та інвестиції» [26, с. 6]. Йшлося не лише про «екстремний режим», а про системний перехід до нової моделі: від регулярних живих навчань і підвищення готовності штабних структур до запуску європейських інструментів інновацій і спільних інвестицій у критичні спроможності. Саме так формувалася доктрина «Європа як безпековий провайдер», що в перспективі повинна зробити підтримку України не епізодом, а стандартом дії.

Далі, у 2024 році, ЄС просунувся в юридичній площині управління наслідками санкційного режиму. У рішенні про внесення змін до базового акту санкційного пакета щодо РФ зафіксовано ключове визначення: «внаслідок цих заборон відповідні активи, що зберігаються у фінансових установах у державах-членах, є “замороженими”», а також стратегічну мету – використати «надприбутки, отримані в результаті обмежувальних заходів ЄС» для підтримки України [29, с. 2]. Йдеться про створення правового механізму, який конвертує економічні обмеження у ресурс відновлення та оборони України, трансформація санкцій із «карального» інструмента на елемент довгострокової безпекової стратегії.

Станом на 2025 рік Євросоюз підсумовує масштаб і сталість своєї політики: «18 пакетів обмежувальних заходів» проти РФ і пов'язаної інфраструктури – це не лише кількісний показник, а індикатор довгострокової узгодженості міждержавних рішень у сфері безпеки, торгівлі, фінансів, транспорту та технологій [30, с. 1]. У сумі з оборонно-промисловими інструментами спільних закупівель і нарощення виробництва боєприпасів, це створює для України більш передбачуване середовище підтримки, а для ЄС – нові стандарти взаємодії з авторитарними державами, що застосовують силу як інструмент зовнішньої політики. Крайня кристалізація риторики щодо РФ відбулася у висновках Європейської Ради від 26 червня 2025 року, де роль Росії в європейській архітектурі безпеки описано доволі жорстко: «Агресивна війна Росії проти України та її наслідки для європейської та глобальної безпеки в мінливих умовах становлять екзистенційну загрозу для Європейського Союзу» [31, с. 1]. Ця формула означає відхід від колишніх моделей «вибіркової взаємодії» і фіксує, що будь-яка співпраця з РФ відтепер визначається не прагматичною економічною доцільністю, а критерієм безпекової сумісності з нормами міжнародного права та інтересами Союзу.

У підсумку хронологія 2022–2025 років відображає чотири послідовні фази стратегічної відповіді ЄС. По-перше, невідкладне засудження та швидкі «масштабні та суворі наслідки» у формі секторальних санкцій, що задали тон і рамку для партнерської координації [23]. По-друге, політико-правова реформа

безпекової політики – від «Стратегічного компаса», який «зруйнував кілька табу» і ввів фінансування летальної допомоги, до запуску EUMAM і мобілізації EPF як «вирішальний чинник змін» [25; 26]. По-третє, ескаляція політичної кваліфікації дій РФ – від визначення як «держава-спонсор тероризму» до ініціативи спеціального трибуналу щодо злочину агресії, що створює правовий горизонт відповідальності [27; 28]. По-четверте, інституціоналізація довгострокової стійкості: оборонно-промислові інструменти спільних закупівель і розбудови спроможностей; санкційна архітектура, що приносить «надприбутки» для України; політична доктрина, згідно з якою російська війна – «екзистенційний виклик» для ЄС [29; 31]. Разом ці кроки демонструють не тільки зміну риторики щодо Росії, а й переосмислення місця ЄС у системі безпеки: від реактивного актора до «гаранта безпеки» з власною стратегічною культурою та інструментами її реалізації.

Як переконливо підсумовує Д. Дженіні, «війна викрила три основні слабкі місця СЗПБ: застарілу структуру управління, оперативні обмеження та недостатні фінансові ресурси» [32, с. 1]. Сам Стратегічний компас, попри роль «провідника до дії», «не має політичної сміливості для оновлення позиції ЄС у сфері безпеки», а ключовою процедурною перешкодою залишається те, що «одностайність залишається “нормою для прийняття рішень, що мають військове або оборонне значення”» [32, с. 5]. Разом із тим ЄС продемонстрував безпрецедентну операційну спроможність: місія EUMAM UA стала «найамбітнішою військовою навчальною місією ЄС», зробивши Союз «найбільшим у світі надавачем військової підготовки для України», із понад 75 000 підготовлених військовослужбовців та пролонгованим мандатом до листопада 2026 р.; до того ж це перша місія СПБО, що поєднала тренування з летальною допомогою через EPF – показовий зсув до моделі «train and equip» [32, с. 11].

Цілі, визначені у «Стратегічному компасі» і їхня практична реалізація у 2022–2025 роках показують, що для ЄС співіснування з РФ стало не питанням «пошуку балансу інтересів», а питанням безпекової сумісності та стримування. Звідси – переорієнтація від енергетичної взаємозалежності до стратегічної автономії, від секторної кооперації до права і відповідальності, від «зовнішньої політики» до «європейської оборони» як ядра політичної суб'єктності Союзу. Саме тому ключові документи доби війни формулюють завдання не лише «підтримати Україну», а й «посилити НАТО та бути сильнішим трансатлантичним партнером», одночасно утверджуючи власну спроможність діяти самостійно у несприятливому середовищі.

У такій логіці бачення ЄС ролі Росії від 2022 року до 2025-го – це траєкторія від визначення агресії як джерела системного ризику й «використання взаємозалежності як зброї» до політичного діагнозу «екзистенційного виклику». Саме так Євросоюз переосмислив рамки взаємодії: співпраця можлива лише там, де це не створює вразливостей і не легітимує силу як інструмент політики; будь-яка «спільна діяльність» із РФ у безпековій сфері несумісна з новими нормами, що їх ЄС інституційно виробив у відповідь на війну. Із цього випливає довгостроковий наслідок: політика ЄС щодо Росії відтепер ґрунтується на стримуванні, зниженні залежностей, підвищенні власних оборонних спроможностей і правовій відповідальності за агресію, – а підтримка України стала центральною віссю всієї архітектури безпеки на європейському континенті.

Висновки. У статті простежено послідовну еволюцію безпекової політики Європейського Союзу від «нормативного партнерства» з Російською Федерацією до доктрини стримування та безпекової несумісності. Логіка змін не була лінійною, однак кожен із відтинків 1999–2013, 2014–2021 і 2022–2025 років додав свій структурний шар до нової європейської архітектури безпеки. Сукупний результат – формування ЄС як автономного, інституційно спроможного безпекового актора з чітко визначеним місцем України в центрі його політики.

У період 1999–2013 років домінував інтеграційний підхід: «спільні простори», «Партнерство для модернізації», опора на багатосторонні інститути та економічну взаємозалежність. Водночас у кінці цього етапу зафіксовано розрив між риторикою та практикою: стагнація договірної бази, зростання занепокоєнь щодо верховенства права, обмежена операційна сумісність у СЗПБ. ЄС поступово переходив від очікувань політичної конвергенції до умовної, вибіркової взаємодії.

Після 2014 року політика ЄС набуває нормативної визначеності: невизнання анексії Криму, секторальні санкції, прив'язка будь-якого діалогу до поваги до суверенітету й територіальної цілісності України. Українське питання інтегрується в стратегічне планування через Глобальну стратегію, акцент на стійкості, протидію гібридним загрозам і розбудову інституційної взаємодії з НАТО. На практичному рівні запускаються й нарощуються цивільні інструменти СПБО (EUMAM Ukraine), які підтримують реформування сектору цивільної безпеки.

У 2014–2021 роках відбувається інституціоналізація уроків російської агресії: оновлення процедур

ухвалення рішень, посилення штабних і аналітичних спроможностей, горизонтальні політики протидії дезінформації. ЄС укріплює «мову невизнання» та підходи до санкцій як довгострокового інструмента поведінкових обмежень. Паралельно формується євроатлантична синхронізація у критичних сферах — від кібербезпеки до військової мобільності.

Період 2022–2025 років фіксує якісний перелом: агресія РФ стає екзистенційним викликом для ЄС і каталізатором переходу від зовнішньої політики до фактичної європейської оборони. «Стратегічний компас» задає рамку прискореної мілітарної та інституційної адаптації: EU Rapid Deployment Capacity, регулярні навчання, зміцнення командно-штабних структур. Із «табу» знімається оборонна допомога: через Європейський фонд миру та місію EUMAM ЄС переходить до повномасштабної моделі train-and-equip. У цей самий проміжок санкційна архітектура з «карального» інструмента трансформується у ресурс політики відбудови та оборони України (використання надприбутків, посилення контролю над обходом, секторні обмеження). Оборонно-промислові ініціативи спільних закупівель і нарощування виробництва боєприпасів зменшують критичні залежності й підвищують пружність ЄС. Енергетична взаємозалежність із РФ заміщується курсом на стратегічну автономію.

Правова вісь політики системно підсилюється: кваліфікація дій РФ, ініціативи щодо спеціального трибуналу за злочин агресії, розширення режимів індивідуальних санкцій. Це замкнуло трикутник «норма — інструмент — спроможність», у якому ЄС поєднує політико-правову оцінку, економічний тиск і оборонну підтримку. Україна закріплюється як центральний партнер у формуванні європейського безпекового простору.

Узагальнюючи, дослідження демонструє перехід від парадигми «нормативного впливу через залучення» до доктрини стримування та безпекової несумісності з РФ. Рубежі 2014 та 2022 років стали точками незворотності: перша привела до режиму невизнання та санкцій, друга — до оборонної інтеграції, спільних закупівель і навчальних місій. В усіх фазах спільним знаменником виступає пріоритет міжнародного права та багатосторонніх інститутів. Практичний ефект для ЄС подвійний. По-перше, Союз укріпив роль гаранта регіональної безпеки, сумісного з НАТО та здатного діяти самостійно. По-друге, він заклав підвалини довгострокової політики щодо РФ, яка ґрунтується на стримуванні, зниженні залежностей і правовій відповідальності.

Водночас зберігаються виклики: швидкість спільних рішень, масштаб відновлення оборонно-промислової бази, сталість фінансування підтримки України. Подальші кроки мають закріпити досягнуті зміни як «нову норму» ЄС: прогнозований оборонний план-фінансування, повна інтегрованість з НАТО, сталий механізм притягнення до відповідальності агресора. З огляду на результати, ЄС увійшов у фазу зрілої безпекової суб'єктності. Український досвід став практичною матрицею цієї трансформації, а вироблена інституційна й правова рамка — основою нової європейської безпекової архітектури на тривалу перспективу.

Література

1. European Council. Common Strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia (1999/414/CFSP). Official Journal of the European Communities, L 157, 24 June 1999. 8 p. (дата звернення: 23.07.2025).
2. European Union – Russia. Road Maps for the Common Space of External Security. Moscow: EU–Russia Summit, 10 May 2005. 52 p. (дата звернення: 23.07.2025).
3. European Union – Russia. Joint Statement on the Partnership for Modernisation. EU–Russia Summit, Rostov-on-Don, 31 May–1 June 2010. 2 p. (дата звернення: 23.07.2025).
4. European Union – Russia. Road Map for the Common Economic Space. Moscow: EU–Russia Summit, 10 May 2005. 52 p. (дата звернення: 23.07.2025).
5. European External Action Service. CFSP 2013 – Part I: Looking back at 2012. Brussels: EEAS, 2013. 162 p. (дата звернення: 25.07.2025).
6. European External Action Service. Main aspects and basic choices of the CFSP – 2013. Brussels: EEAS, 2013. 246 p. (дата звернення: 25.07.2025).
7. David, Maxine. “EU–Russia Relations: Effects of the 2014 Ukraine Crisis.” *Russian Analytical Digest*, no. 158 (December 2014): 4p. (дата звернення: 25.07.2025).
8. European Council. Report on the Implementation of the European Security Strategy – Providing Security in a Changing World. Brussels, 11 December 2008. 12 p. (дата звернення: 29.07.2025).
9. European Parliament. European Parliament resolution of 13 March 2014 on the invasion of Ukraine by Russia (2014/2627(RSP)). Strasbourg, 13 March 2014. 15 p. (дата звернення: 29.07.2025).
10. European Parliament. European Parliament resolution of 17 April 2014 on Russian pressure

on Eastern Partnership countries and in particular destabilisation of eastern Ukraine (2014/2699(RSP)). Strasbourg, 17 April 2014. 16 p. (дата звернення: 29.07.2025).

11. Council of the European Union. Council Regulation (EU) No 692/2014 of 23 June 2014 concerning restrictions on goods originating in Crimea and Sevastopol. Official Journal of the European Union, L 183/9. 23 June 2014. 9 p. (дата звернення: 29.07.2025).

12. European Parliament. European Parliament resolution of 18 September 2014 on the situation in Ukraine and the state of play of EU–Russia relations (2014/2841(RSP)). Strasbourg, 18 September 2014. 8 p. (дата звернення: 29.07.2025).

13. European Parliament. Report on the Implementation of the Common Security and Defence Policy - annual report 2020 (2020/2207(INI)), 2020. Brussels: EEAS, 2020. 27 p. (дата звернення: 29.07.2025).

14. European Parliament. Report on the implementation of the common foreign and security policy – annual report 2022 (2022/2048(INI)). Brussels: EEAS, 2022. 44 p. (дата звернення: 29.07.2025).

15. European Parliament. Annual report from the High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament. European Parliament resolution of 12 March 2015 on the situation in Ukraine (2014/2965(RSP)) (B8-0020/2015). Strasbourg, 12 March 2015. 5 p. (дата звернення: 29.07.2025).

16. European Parliament. European Parliament resolution of 10 June 2015 on the state of EU–Russia relations (2015/2001(INI)). Strasbourg, 10 June 2015. 8 p. (дата звернення: 02.08.2025).

17. Council of the European Union. CFSP Report – Our priorities in 2016. Brussels: EEAS, 2016. 51 p. (дата звернення: 02.08.2025).

18. Council of the European Union. CFSP Report – Our priorities in 2017. Brussels: EEAS, 2017. 43 p. (дата звернення: 02.08.2025).

19. Council of the European Union. Main aspects and basic choices of the CFSP (part II, point E, paragraph 25 of the Interinstitutional Agreement of 2 December 2013) - 2014. Brussels: EEAS, 2015. 301 p. (дата звернення: 02.08.2025).

20. European External Action Service. CSDP Missions and Operations Annual Report 2021. Brussels: EEAS, 2021. 30 p. (дата звернення: 02.08.2025).

21. European External Action Service. CSDP Annual report 2018. Brussels: EEAS, 2018. 48 p. (дата звернення: 02.08.2025).

22. European Parliament. Report on the implementation of the CSDP – annual report 2020. Strasbourg, 20 January 2021. 27 p. (дата звернення: 02.08.2025).

23. European Council. European Council conclusions – 24 February 2022 (EUCO 18/22). Brussels: European Council, 24 February 2022. 19 p. (дата звернення: 03.08.2025).

24. European Parliament. European Parliament resolution of 1 March 2022 on the Russian aggression against Ukraine (2022/2564(RSP)). Strasbourg, 1 March 2022. 5 p. (дата звернення: 03.08.2025).

25. European External Action Service. A Strategic Compass for Security and Defence – For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security. Brussels: EEAS, March 2022. 64 p. (дата звернення: 03.08.2025).

26. European External Action Service. Annual Progress Report on the Implementation of the Strategic Compass for Security and Defence, 2023. Brussels: EEAS, November 2023. 24 p. (дата звернення: 03.08.2025).

27. European Parliament. European Parliament resolution of 23 November 2022 on recognising the Russian Federation as a state sponsor of terrorism (2022/2896(RSP)). Strasbourg, 23 November 2022. 8 p. (дата звернення: 10.08.2025).

28. European Parliament. European Parliament resolution of 19 January 2023 on the establishment of a tribunal on the crime of aggression against Ukraine (2022/3017(RSP)). Strasbourg, 19 January 2023. 7 p. (дата звернення: 10.08.2025).

29. Council of the European Union. Council Decision (CFSP) 2024/1470 of 24 May 2024 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. Official Journal of the European Union, L, 24 May 2024. 6 p. (дата звернення: 10.08.2025).

30. European External Action Service. EU sanctions against Russia over Ukraine – overview. Updated 18 July 2025. Brussels: EEAS, 2025. 2 p. (дата звернення: 10.08.2025).

31. European Council. European Council conclusions on European defence and security, 26 June 2025. Brussels: European Council, 26 June 2025. 2 p. (дата звернення: 10.08.2025).

32. Genini D. How the war in Ukraine has transformed the EU's Common Foreign and Security

Policy // European View. – 2023. – Vol. 22, No. 2. – P. 159–167. – DOI: 10.1177/17816858231194083 (дата звернення: 10.08.2025).

References

1. European Council. Common Strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia (1999/414/CFSP). Official Journal of the European Communities, L 157, 24 June 1999. 8 p. (accessed July 23, 2025).
2. European Union – Russia. Road Maps for the Common Space of External Security. Moscow: EU–Russia Summit, 10 May 2005. 52 p. (accessed July 23, 2025).
3. European Union – Russia. Joint Statement on the Partnership for Modernisation. EU–Russia Summit, Rostov-on-Don, 31 May–1 June 2010. 2 p. (accessed July 23, 2025).
4. European Union – Russia. Road Map for the Common Economic Space. Moscow: EU–Russia Summit, 10 May 2005. 52 p. (accessed July 23, 2025).
5. European External Action Service. CFSP 2013 – Part I: Looking back at 2012. Brussels: EEAS, 2013. 162 p. (accessed July 25, 2025).
6. European External Action Service. Main aspects and basic choices of the CFSP – 2013. Brussels: EEAS, 2013. 246 p. (accessed July 25, 2025).
7. David, Maxine. “EU–Russia Relations: Effects of the 2014 Ukraine Crisis.” Russian Analytical Digest, no. 158 (December 2014): 4p. (accessed July 25, 2025).
8. European Council. Report on the Implementation of the European Security Strategy – Providing Security in a Changing World. Brussels, 11 December 2008. 12 p. (accessed July 29, 2025).
9. European Parliament. European Parliament resolution of 13 March 2014 on the invasion of Ukraine by Russia (2014/2627(RSP)). Strasbourg, 13 March 2014. 15 p. (accessed July 29, 2025).
10. European Parliament. European Parliament resolution of 17 April 2014 on Russian pressure on Eastern Partnership countries and in particular destabilisation of eastern Ukraine (2014/2699(RSP)). Strasbourg, 17 April 2014. 16 p. (accessed July 29, 2025).
11. Council of the European Union. Council Regulation (EU) No 692/2014 of 23 June 2014 concerning restrictions on goods originating in Crimea and Sevastopol. Official Journal of the European Union, L 183/9. 23 June 2014. 9 p. (accessed July 29, 2025).
12. European Parliament. European Parliament resolution of 18 September 2014 on the situation in Ukraine and the state of play of EU–Russia relations (2014/2841(RSP)). Strasbourg, 18 September 2014. 8 p. (accessed July 29, 2025).
13. European Parliament. Report on the Implementation of the Common Security and Defence Policy - annual report 2020 (2020/2207(INI)), 2020. Brussels: EEAS, 2020. 27 p. (accessed July 29, 2025).
14. European Parliament. Report on the implementation of the common foreign and security policy – annual report 2022 (2022/2048(INI)). Brussels: EEAS, 2022. 44 p. (accessed July 29, 2025).
15. European Parliament. Annual report from the High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Parliament. European Parliament resolution of 12 March 2015 on the situation in Ukraine (2014/2965(RSP)) (B8-0020/2015). Strasbourg, 12 March 2015. 5 p. (accessed July 29, 2025).
16. European Parliament. European Parliament resolution of 10 June 2015 on the state of EU–Russia relations (2015/2001(INI)). Strasbourg, 10 June 2015. 8 p. (accessed August 2, 2025).
17. Council of the European Union. CFSP Report – Our priorities in 2016. Brussels: EEAS, 2016. 51 p. (accessed August 2, 2025).
18. Council of the European Union. CFSP Report – Our priorities in 2017. Brussels: EEAS, 2017. 43 p. (accessed August 2, 2025).
19. Council of the European Union. Main aspects and basic choices of the CFSP (part II, point E, paragraph 25 of the Interinstitutional Agreement of 2 December 2013) - 2014. Brussels: EEAS, 2015. 301 p. (accessed August 2, 2025).
20. European External Action Service. CSDP Missions and Operations Annual Report 2021. Brussels: EEAS, 2021. 30 p. (accessed August 2, 2025).
21. European External Action Service. CSDP Annual report 2018. Brussels: EEAS, 2018. 48 p. (accessed August 2, 2025).
22. European Parliament. Report on the implementation of the CSDP – annual report 2020. Strasbourg, 20 January 2021. 27 p. (accessed August 2, 2025).
23. European Council. European Council conclusions – 24 February 2022 (EUCO 18/22). Brussels:

European Council, 24 February 2022. 19 p. (accessed August 3, 2025).

24. European Parliament. European Parliament resolution of 1 March 2022 on the Russian aggression against Ukraine (2022/2564(RSP)). Strasbourg, 1 March 2022. 5 p. (accessed August 3, 2025).

25. European External Action Service. A Strategic Compass for Security and Defence – For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security. Brussels: EEAS, March 2022. 64 p. (accessed August 3, 2025).

26. European External Action Service. Annual Progress Report on the Implementation of the Strategic Compass for Security and Defence, 2023. Brussels: EEAS, November 2023. 24 p. (accessed August 3, 2025).

27. European Parliament. European Parliament resolution of 23 November 2022 on recognising the Russian Federation as a state sponsor of terrorism (2022/2896(RSP)). Strasbourg, 23 November 2022. 8 p. (accessed August 10, 2025).

28. European Parliament. European Parliament resolution of 19 January 2023 on the establishment of a tribunal on the crime of aggression against Ukraine (2022/3017(RSP)). Strasbourg, 19 January 2023. 7 p. (accessed August 10, 2025).

29. Council of the European Union. Council Decision (CFSP) 2024/1470 of 24 May 2024 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. Official Journal of the European Union, L, 24 May 2024. 6 p. (accessed August 10, 2025).

30. European External Action Service. EU sanctions against Russia over Ukraine – overview. Updated 18 July 2025. Brussels: EEAS, 2025. 2 p. (accessed August 10, 2025).

31. European Council. European Council conclusions on European defence and security, 26 June 2025. Brussels: European Council, 26 June 2025. 2 p. (accessed August 10, 2025).

32. Genini D. How the war in Ukraine has transformed the EU's Common Foreign and Security Policy // European View. – 2023. – Vol. 22, No. 2. – P. 159–167. – DOI: 10.1177/17816858231194083 (accessed August 10, 2025).